

Yüksek Öğretimde Yapısal Dönüşüm İnsan Mühendis mi, Yoksa Mühendis İnsan mı?

Prof. Dr Fuat ERCAN
Marmara Üniversitesi

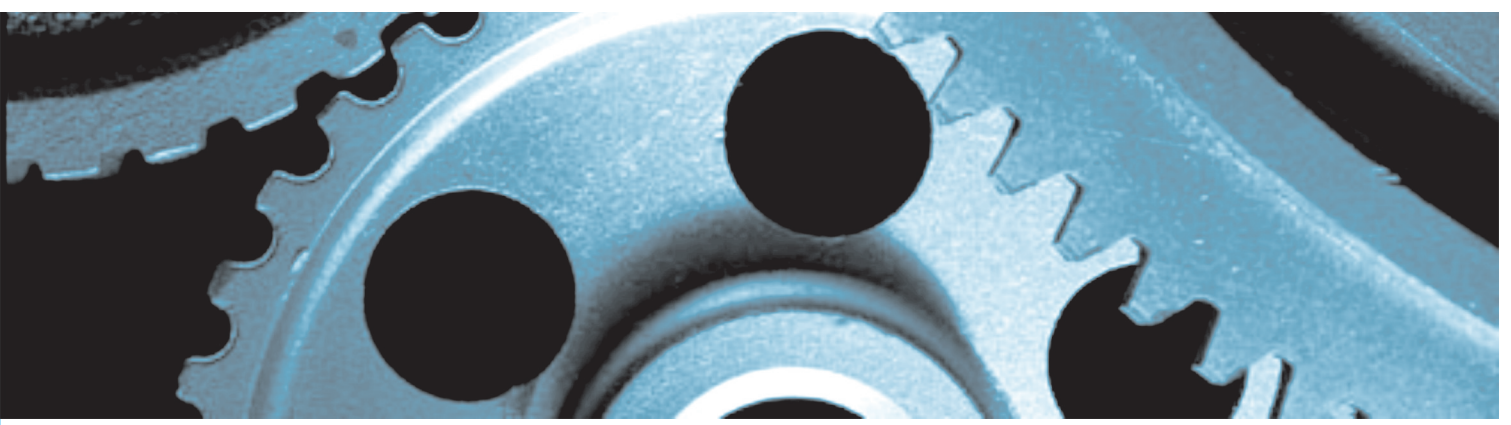
A-Yüksek Öğretime İlişkin Egemen Bakışlar

1-Yükseköğretim üzerine yapılan konuşmalarda üç farklı eğilimle karşı karşıyayız. Muhafız yazın için yüksek öğretim dendiğinde ilk akla gelen YÖK ve dolayısıyla 1980'de YÖK'ün de kuruluşuna yol açan askeri darbe oluyor. Bu haklı bir nedene sahip olmakla birlikte, köprünün altından oldukça çok su aktı. Bu gün yaşanan gerçekliği sadece askeri darbe, YÖK üzerinden açıklama haklı olmakla birlikte, olsa olsa fazla kolaycılık oluyor. Aslında bu tarz bir kolaycılığı destekleyen ve yer yer muhalif renklere bürünen açıklamalar, analiz merkezine devleti yerleştirip oradan vatandaş ve kimliğe varan açıklamalara yöneliyor. Aslında devlet-birey üzerinden sorunlara bakan ve devleti kendine özgü bir değişken olarak ele alan ve tarihsel olarak *liberal* diye tanımladığımız ele alışlar, her geçen gün daha bir egemen dil haline geliyor. Hem de bu dil nedense *sol liberal* olarak

tanımlanan bir kesim tarafından gerçekleştiriliyor. Bu eğitim alanında daha da bir öneme sahip.

2-Diğer yandan çok daha fazla güncel ve Türkiye'ye özgü bir tartışma ise laik ve anti-laikler arasında açığa çıkan gerginlik tam da buradan kaynaklanıyor. Aslında bu tartışmalardaki dile baktığımızda, yükseköğretime ilişkin ideolojik ve sembolik dünyaya ilişkin açıklamalar yer yer yukarıda işaret ettiğimiz devlet-toplum ya da birey tanımlamalarında farklılıklar açığa çıksa bile, eğitimin niteliğinin ne olmasına ilişkin *yapısal dönüşüm*e ilişkin vurgularda önemli benzerlikleri saptayabiliriz. Nedir benzerlik diye soracak olursak, YÖK'ün eski başkanı Kemal Gürüz'ün iki farklı raporu ya da yeni YÖK Stratejisi ile AKP hükümetinin Milli Eğitim Bakanları'nın taleplerine bakmak yeterli olacaktır. Sıkça kullanılan ifadelerin; misyon, vizyon, uluslararası rekabet, etkinlik, performans kriterleri, uluslararası akreditasyon gibi işletme disiplininin ödünç alınan kavramlar olduğunu görürüz. Aslında laik ve anti-laik güncel farklılıklara karşılık, YÖK'ün hazırladığı Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi raporunda işaret edilen ve Avrupa Birliği'nde oluşturulmaya çalışılan Avrupa Yükseköğretim Alanına yönelik tespitlerde ortakça önemli ortak tavır alışlar vardır. Gerek YÖK'ün ve gerekse hükümetin günü birlik eylemlilikleri değil de uzun erimli çabalarına bakışta şu ifadenin temel belirleyiciliğe sahip olduğunu görüyoruz:

“Küreselleşen dünyada birleşerek ve genişleyerek tek bir pazar ve tek bir blok halinde <<dünyanın en rekabetçi bilgi tabanlı ekonomik gücü>> olmayı hedefleyen Avrupa, bu hedefin odak noktasında yer alan üniversitenin sorunlarına ciddi

olarak ancak 1990'lı yılların ortasından itibaren eğilmeye başlamıştır.”

Bu bakış açısında rekabet önemli bir yere sahip iken, eğitim özellikle yüksek öğretimde bu kavramdan hareketle yeniden tanımlanıyor. Her iki açıklama tarzı, verili güç ilişkilerinin tanımladığı sınırladığı alan içinde hareket ediyor. Bu eğilimin bütünsel olarak işaret ettiklerini bir arada değerlendirdiğimizde günümüzde eğitimde önemli ve *yeni bir yapısal değişimin* eşliğinde ve hatta içinde olduğumuzu söyleyebiliriz. Bu değişimi açıklamadan önce bir başka açıklamaya ve eğilime daha yakından bakmamız gerekiyor.

3- Bir diğer bakış açısı eğitimde gerçekleşen dönüşümün sermayenin bu alanı metalaştırması ve bu alana yatırım yapması temelinde biçimleniyor. Bu açıklama oldukça doğru bir açıklama ve uzun yıllar bu süreci işaret edip deşifre etmek için kullanıldı. Gerçekten de 1980'lerin sonlarından itibaren egemen ideolojik ortamda, eğitimin kamusal mal olup-olmadığı tartışmasını iki önemli sonucu olmuştu. İlk olarak kamu bütçesinde her geçen yıl üniversitelere ayrılan pay azalırken, diğer yandan diploma pazarlama kurumları olarak özel üniversitelerin (sözde kar amaçlamayan vakıf üniversiteleri) sayısında artış olmuştur. Bu sürecin yarattığı eğik düzlem, kamu üniversitelerinden kar amaçlı özel üniversitelere büyük bir beyin göçünün gerçekleşmesine yol açtı. Ama diğer yandan eğitimde metalaşma ve ticarileşme eğilimleri devam etmekle birlikte, günümüzde bizzat bu değişiminde verdiği itki ile *yüksek öğretimde yeni-yapısal* bir dönüşüm yaşamakta olduğumuzu belirtmemiz gerekiyor.

B-İstihdam Politikaları ile Eğitim Politikaları Kesişiyor: İnsan-mühendisten, mühendis-insana

4-Son bir yıl içinde Türkiye'de yüksek öğretim sorununu gündemine alan raporlar arka arkaya çıkmaya başladı. Arka arkaya toplantı ve seminerler düzenleniyor. Raporların ve seminerlerin temel yönelimini açığa çıkararak en

önemli gösterge: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Murat Başeskiioğlu ile Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik'in birlikte poz vermeleri, aynı konuları işaret etmeleridir. Bu birlikteliğin yanı sıra, TİSK, SEDEF, TUSİAD, TÜRKONFED gibi sermayeyi temsil eden örgütlerinin, arka arkaya gerçekleştirilen konferans ya da toplantılarında istihdam politikaları ile eğitimi eş zamanlı ele alan açıklamalar yapıyorlar. Etkinlik, verimlilik adına yeni düzenlemeler talep ediyorlar. Aslında Türkiye Direktörü Andrew Vorkink'in Hacettepe Üniversitesi'nde yaptığı "Türkiye'de Eğitim Reformu" başlıklı konuşmasında: "Küresel rekabet her zamanki gibi mükemmel olmasa da, örneğin serbest ticaret henüz adil ticaret haline gelmemiştir, yine de düşüncelerin rekabeti hiçbir zaman bu denli güçlü olmamıştı. Ülkelerin kendilerine sormaları gereken birinci soru artık ne kadar sınıai kaynağa sahip oldukları değil, *işgücünün ne kadar eğitilmiş olduğudur*. Buna göre, ülkelerin gelir seviyelerine dayalı olarak aralarında meydana gelen ayrım artık aynı zamanda *eğitim ehliyetlerine* dayalı olarak toplumlar arasında bir ayrım haline gelmiştir. Yüksek eğitim düzeyine sahip ülkeler dünyada yaşam standardı bakımından önde gelmektedir. Bugün anlatacağım şey, *Türk eğitim sisteminin* Türkiye'nin AB'de ve *küresel olarak rekabet* etmek için ihtiyaç duyduğu *eğitilmiş işgücünü* yetiştirecek durumda olup olmadığıdır.”(italikler bana ait)

Bu ifadeden sakın yine DB ya da dışarıdan birileri bizlere müdahale anlamı çıkartılmasın, bu alıntıyı Türkiye'de kapitalizmin geldiği aşamayı işaret eden bir kurumun süreci daha doğruyu işaret ettiği için buraya aktardık. TİSK'in yani sermayenin kendi taleplerini en açık şekilde işaret ettiği Konfederasyonun Milli Eğitim Bakanlığı ile düzenlediği konferansta (4-5 Mayıs 2004) Konfederasyon Başkanı Refik Baydur “ülkemizde nüfus baskısı yaşanırken, mevcut işsizlikle mücadeleyi kaybetmemek için, meslek eğitimi verilen gençlere ve *hayat boyu öğrenim* süreci içindeki her bireye, ***ekonominin yani***

işletmelerin talep ettiği niteliklerin kazandırılması gerektiğini” (italikler bana ait) ifade etmiştir. Aynı toplantıda Bakan Başesgioğlu: “genç işgücünün bir avantaj teşkil ettiğini, ancak bu nüfusun mesleki eğitiminin ve istihdam edilebilirliğinin çok önemli olduğunu, *insan kaynaklarına yatırımın önceliklerimiz*in başında gelmesi gerektiğini, ***niteliksiz nüfus ile dünya rekabet yarışında başarılı*** olmamızın mümkün olamayacağını belirtti. (italikler bana ait) Aynı toplantıda Bakan Hüseyin Çelik: 'eğitim-istihdam' dengesini sağlayacak, ***yaşam boyu eğitimi*** destekleyecek çalışmalara yönelineceğini belirterek, ***iş dünyasının ihtiyaçlarına cevap verecek işgücü yetiştirilmesinin önemine değindi*** ve eğitim müfredatlarının işgücü piyasası ihtiyaçlarına göre gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etti.

Bu açıklanıp-detaylandırılması gereken bu vurgulardan sonra şunu açıkça ifade edebiliriz: yükseköğretimde oldukça önemli bir yapısal değişim gerçekleşiyor. Bu değişim eğitimin metalaşması ve ticarileşmesinin yani sermayenin bir kesiminin somut çıkarları ile biçimlenen eğitimin metalaşmasına yönelik talepler, bu gün bir gerçeklik ve ideoloji olarak eğitim ile istihdam politikalarının birleştirilmesi biçiminde sermayenin geneli için istenen bir biçim almıştır.

C-Yapısal Değişime İlişkin İpuçları

Burada detaylandıramazsak bile yapısal ve tarihsel süreç içinde gerçekleşen eğitime ilişkin şu bileşenleri bir arada ele almamız gerekiyor.

a-) Kamusal olarak eğitime özellikle yükseköğretimde *kaynak aktarımında azalma*,

b-)Eğitimi yatırım alanı olarak gören sermayenin bir kesimi, eğitimin metalaşması ve ticarileşmesi

c-)Kapitalizmin yapısal olarak sürekli biçimde artarak ürettiği *işsizlik*

d-)İş dünyasının artan rekabet ortamında nitelikli, daha doğrusu esnek ve farklı donanımlara sahip emek-gücü talebi,

e-)Yaşam boyu eğitim ya da sürekli eğitim.

Bu dört talep karşısında bireyler, öğrenciler sürekli olarak okul sürecinde ve okul sonrasında kendilerine yatırım yaparak sertifika ve benzeri

donanımlarla iş bulma kaygısını taşıyorlar. Bu kaygılar liberal dünyanın beşeri sermaye diye adlandırdığı kendi geleceğine yatırım yapma anlamına geliyor. Kendine yatırım ve iş dünyasında kendi niteliklerini artırma öğrencileri içine alan zorunluluklar haline getirilirken, bu zorunluluk sermaye için talepleri doğrultusunda sürekli yeniden biçimlendirilecek emek-gücü anlamına geliyor. Türkiye'de bu değişimin en belirgin biçimde *yetkin mühendislik* tartışmalarında açığa çıktığını görüyoruz. Dört yıl boyunca verilen bilgiyi yeterli bulmayıp, yeniden yetkinlik için çabalara girmek. Bu bir yandan mezun olan mühendisleri uzun bir süre daha kötü ve ucuz koşullarda çalıştırılması anlamına gelirken, diğer yandan bu yetkinliği kazandırma sürecinin bizzat kendisi eğitimin metalaşmasının derinleşmesine neden olacaktır. Kapitalistler arası rekabet hızla sürdüğü ölçüde teknoloji ve üretim organizasyonundaki değişimler aynı zamanda sermayenin istihdam ettiği elemanlarında sürekli olarak bu değişime ayak uydurmasını ve daha da kötüsü rekabet sürecinde aynı işi daha az kişinin yapmasına yönelik teknikler (re-engineering) geliştiriliyor. Yaşam boyu eğiteceksiniz kendinizi, ama bu kişinin kendisi ile doğrudan ilgili eğitim değil tabiki iş dünyasının taleplerine yönelik eğitimidir.

Ama bu anlatılanlar sadece Türkiye'de gerçekleşmiyor. Fransa'da geçenlerde büyük patırtı koparan yeni yasa da(ilk iş sözleşmesi-CPE) tam bu mantıkla gerçekleştirilmişti. Kapitalizmin bu gün geldiği nokta, eğitim kanalı ile insanların insan olmadan önce mühendis yada iktisatçı ya da işletmeci yapma tekniklerine yönelmiştir. İnsanın estetik ve tarih bilince sahip bütün özellikleri, iş dünyasının taleplerince biçimlendiriliyor ya da daha kötüsü dışarda bırakılıyor. İnsan olan mühendis değil, mühendisliği insanlığının önüne koyan insan.

A.Huxley'in Bravo Cesur Dünyası'nda insanlar Londra Kuluçka ve Şartlandırma Merkezinde üretilirler. Cemaat,Özdeşlik ve İstikrar temel slogandır. Günümüzde daha yaratıcı bir teknik, ama bizleri kötümserliğe iten ise, insanların kendi kendilerini başkaları için üretmesidir. Bu ortamda mühendis olmak zor ama insan kalmak çok daha zor.